

Onthulling schrijverssteen

Louis Couperus

16 JULI 2023

DE NIEUWE KERK AMSTERDAM

*... ik vind de kunst van het woord de hoogste,
omdat die de ziel is van alle kunst.
Maar de hoogste heeft geen vorm,
die is alleen ziel ...*

Louis Couperus
Metamorfoze, 1897

ONTWERP SCHRIJVERSSTEEN
Tessa van der Waals

UITVOERING
SvR Restauratie
Het Steenen Huys

ADVIEZEN
André Cremer
Berry Slok

GRAFISCH ONTWERP
UNA designers

Louis Couperus, 1917

Programma

WELKOM

Annabelle Birnie
Directeur De Nieuwe Kerk

SCHRIJVERSSTENEN

Paul Mosterd
Adjunct-directeur De Nieuwe Kerk

INLEIDING

Josephine van de Mortel
Directeur Louis Couperus Museum

TOESPRAAK

Bas Heijne
Schrijver en essayist

TOESPRAAK

Ellen Deckwitz
Dichter, schrijver en columnist

ONTHULLING

Jan van Zanen
Burgemeester van Den Haag

SLOTWOORD

Paul Mosterd

Aansluitend nodigen wij u uit voor een drankje.

Louis Couperus 100 jaar

In 2023 herdenken wij de 100-jarige sterfdag van Louis Couperus met tal van jubileumactiviteiten. In het Louis Couperus Museum is de prikkelende tentoonstelling *Louis Couperus, non-binair avant la lettre?* te zien. Het museum gaat in op de gedachtewereld van Couperus, die verrassend eigentijds is.

Louis Couperus is een van onze grootste schrijvers. Hij leefde van 1863 tot 1923 en schreef vijftig prachtige boeken. Zijn inmiddels klassiek geworden oeuvre geeft een meesterlijk beeld van de fascinerende wereld rond 1900. De stormachtige ontwikkelingen in het politieke, maatschappelijke en culturele leven van die dagen heeft hij in zijn romans en verhalen vereeuwigd.

Couperus was een van de eerste vertegenwoordigers van het naturalisme. Zijn werk omvat allerlei uiteenlopende literaire genres. Hij debuteerde met poëzie maar legde zich vervolgens al snel toe op psychologische romans, cultuursprookjes, historische romans, reisverslagen en columns.

Hij was zeer verbonden met Den Haag: 'Zoo ik iets ben, ben ik een Hagenaar' heeft hij ooit eens gezegd. Overal in de stad kom je elementen van Couperus tegen. Wie kent niet het beeld van Kees Verkade op het Lange Voorhout of het bruggetje van Takma aan de Mauritskade.

Couperus was een gelaagde persoonlijkheid die zich het liefst in zijn eigen werk ophield. Zijn verbeelding was grenzeloos. In zijn werk, dat je als zijn enige vaste verblijfplaats kunt beschouwen, zwierf hij rusteloos. Hij speelde met het publiek en voerde vaak een maskerade op.

Zijn leven

Couperus werd op 10 juni 1863 geboren aan de Mauritskade te Den Haag. Louis Marie Anne Couperus (vernoemd naar drie overleden zusjes) was de jongste van elf kinderen. Zijn ouders waren John Ricus Couperus en jonkvrouwe Catharina Reynst. Van 1872 tot 1878 leefde het gezin Couperus in Batavia, Nederlands-Indië. In dat laatste jaar keerde de familie terug naar Den Haag. Couperus bezocht de HBS die hij niet afmaakte. Vanaf 1881 studeerde hij voor de akte MO Nederlands die hij in 1886 behaalde. Vijf jaar later, in 1891, trouwde Couperus met zijn achternicht Elisabeth Baud.

Zij reisden veel, vooral naar Italië en naar Nederlands-Indië. Van 1900 tot 1915 woonden zij in Frankrijk en Italië. Tijdens de Eerste Wereldoorlog keerde het echtpaar terug naar Den Haag. In de jaren die volgden, trokken zij door Noord-Afrika, Nederlands-Indië en Japan.

In 1923 gingen Louis en Elisabeth in het Gelderse De Steeg wonen, in een eigen huis – een gift van vrienden voor Couperus' zestigste verjaardag. Hij overleed daar, zestig jaar oud, aan longontsteking en bloedvergiftiging. Onder enorme belangstelling werd hij op Driehuis-Westerveld gecremeerd. Zijn as is bijgezet in een graf met een gedenkzuiltje op begraafplaats Oud Eik en Duinen in Den Haag. Ook de as van zijn vrouw, die pas in 1960 overleed, vond daar een laatste rustplaats.

Louis Couperus en zijn vrouw Elisabeth
aan boord van de *Prins der Nederlanden*
op reis naar Indië, China en Japan, 1921

Zijn werk

Couperus is een auteur met vele gezichten. De omvang van zijn werk is indrukwekkend. Met een onuitputtelijke verbeelding schreef hij psychologische romans zoals *De boeken der kleine zielen* en *De stille kracht*, historische romans (*De berg van licht* en *De ongelukkige*) en verhalen en sprookjes (*Psyche* en *Fidessa*). In zijn reisbeschrijvingen en feuilletons toont hij zich zowel een superieur stilist als een scherp observerend journalist. De lezer wordt in steeds andere werelden gevoerd, beheerst door beklemmende thema's. Noodlot, tragisch voorgevoel en verval zijn karakteristiek voor zijn oeuvre.

Zijn bekendste en eerste boek is *Eline Vere*. Het verscheen in 1888 in feuilleton vorm in *Het Vaderland*. Het is het verhaal van een jonge, nerveuze vrouw die door het noodlot bepaald tot zelfmoord wordt gedreven. Dat noodlotsidee schuilt in haar karakter, als een product van erfelijke factoren, milieu en opvoeding, geheel volgens de opvattingen van de naturalisten. Tegelijkertijd typeert de roman de Haagse gegoede kringen van die tijd. *Eline Vere* werd als feuilleton zo populair dat, zoals het verhaal wil, de mensen in de paardentram elkaar aanspraken: 'Heb je het al gehoord? Eline is dood.'

Eline Vere
4de druk, 1889
BOEKBANDONTWERP L.W.R. Wenckebach

De boeken der kleine zielen
(4 delen), 1ste druk, 1901-03
BOEKBANDONTWERP Theo Neuhuys

Couperus wordt nog steeds gelezen en is in vele talen vertaald. Hoe komt dat? In de eerste plaats door zijn fenomenale inlevingsvermogen, waardoor hij feilloos mensen tot leven weet te wekken. Zijn romanfiguren overbruggen daardoor met gemak de honderd jaar die ons van hem scheiden. Zijn psychologisch inzicht en zijn virtuoze stijl zorgen ervoor dat zijn romans allerm minst gedateerd zijn. Integendeel, Couperus blijft de meest levende dode schrijver van Nederland.

Televisiebewerkingen van zijn Haagse romans *De boeken der kleine zielen* en *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan ...* en zeker die van zijn Indische roman *De stille kracht* hebben zijn populariteit naar het grote publiek gebracht. Vooral F.L. Bastet heeft in een aantal essays, fotoboeken en een biografie allerlei onbekende aspecten van Couperus' leven opgespoord en geanalyseerd. Veel contemporaine auteurs zoals Bas Heijne, Adriaan van Dis en Abdelkader Benali zijn door Couperus geïnspireerd en zijn enthousiaste liefhebbers geworden van zijn werk.

De stille kracht
1de druk, 1900
BOEKBANDONTWERP J.J.C Lebeau

Psyche
4de druk, 1916
BOEKBANDONTWERP Jan Toorop

Zijn persoonlijkheid

Couperus was een kunstenaar, een verfijnde man uit een goed milieu. Maar ook, zoals Marsman in 1934 schreef in een brief in het tijdschrift *Forum*: 'Ik zou – je kunt er om lachen of niet – willen volhouden, dat Couperus, de kwast, de zijden dandy, een der weinige echte kerels is geweest, die in het hollandsch geschreven hebben'

Wie was deze schrijver die zoveel van Den Haag hield maar de stad met haar veelal enghartige coterieën, toch vaak ontvluchtte? Zodra hij er de kans toe kreeg vertrok hij naar het zuiden, vooral naar Italië. Daar vond hij een vrijere levenssfeer en dompelde hij zich in het klassieke verleden, dat hem zo inspireerde. Hoewel 'Zo ik iets ben, ben ik een Hagenaar' een gevleugeld woord is geworden, staat daar tegenover zijn bewering een 'gereïncarneerde Romein' te zijn.

Hij was in ieder geval een zeer private man. Hij gaf zelden interviews en hij zei altijd: 'Je leert mij kennen in mijn boeken'. En dat klopt. In ieder karakter dat Couperus beschrijft zit een stukje Couperus, te beginnen met *Eline Vere*. Meerdere van zijn biografen menen een roze draad in zijn oeuvre te ontwaren. Zonder twijfel was hij een vrouwelijke man, maar was hij ook inderdaad homoseksueel? Met de ogen van nu zou je Couperus non-binair kunnen noemen, een beetje man, een beetje vrouw.

Louis Couperus aan
zijn schrijftafel
in De Steeg, 1923

Beheerders van zijn nalatenschap

LOUIS COUPERUS MUSEUM

Het Louis Couperus Museum is een klein particulier museum opgericht in 1996. Het museum is gevestigd op de begane grond van een 19e-eeuws Haags herenhuis aan de Javastraat in de Archipelbuurt. In deze buurt dwaalden en verbleven vele van de personages uit Couperus' boeken. Ook Couperus zelf heeft er op verschillende plaatsen gewoond. De missie van het museum is om het gedachtegoed van Louis Couperus op een artistieke wijze onder de aandacht van het publiek te brengen en zo het culturele aanbod in Den Haag te bevorderen. Het museum organiseert wisseltentoonstellingen over aspecten uit werk en leven van Couperus. Verder is er iedere eerste zondag van de maand een activiteit rondom Couperus en kun je met het museum gaan wandelen en varen.

Louis Couperus
foto E.D. Hoppé, 1921

Schrijvers in De Nieuwe Kerk

LOUIS COUPERUS GENOOTSCHAP

Daarnaast is er het Louis Couperus Genootschap. Dit is in 1993 opgericht en geeft het tijdschrift *Arabesken* uit. Eens in de zoveel tijd verschijnt er een *Couperus Cahier*, dat gewijd is aan een bepaald boek of onderwerp uit zijn werk. Ieder jaar wordt er een speciale themadag georganiseerd voor de donateurs.

LITERATUURMUSEUM

Het Literatuurmuseum heeft een grote collectie Couperiana met een aantal unieke brieven en handschriften waaronder de langdurige correspondentie tussen Couperus en zijn uitgever, L.J. Veen. Bijzonder zijn ook de klad- en kopij-handschriften van Couperus' grote romans zoals *De berg van licht*, *De boeken der kleine zielen*, *De stille kracht* en *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan*....

Het Literatuurmuseum beheert bovendien sinds 2006 de brieven, handschriften en andere documenten uit de collectie van de Couperus-verzamelaar J.A. Eekhof. De Koninklijke Bibliotheek heeft de boeken uit die collectie verworven. In de categorie 'curiosa' verdient vooral het door Couperus in Nice gedragen carnavalskostuum vermelding.

Couperus tijdens een lezing
in Kunstzaal Kleykamp in
Den Haag, 1922

Tal van schrijvers zijn in de loop der eeuwen in de kerk herdacht. Soms met een graf en soms met een gedenksteen. Voor Joost van den Vondel zijn er zelfs twee monumenten. De meest recente onthulling van een schrijverssteen is die van Anton de Kom in november 2022. De ambassadeur van Suriname, Rajendre Khargi onthulde met leden van de familie De Kom een steen naar ontwerp van Natasja Kensmil, winnaar van de Johannes Vermeer Prijs 2021.

Tessa van der Waals (Groningen, 1960) is grafisch ontwerper, opgeleid aan de Gerrit Rietveld Academie (1981–85) en de Rijksakademie voor Beeldende Kunsten (1985–86). Ze maakt boeken voor literaire uitgeverijen en musea en werkt daarom met schrijvers en beeldend kunstenaars: in haar werk is de relatie woord en beeld een leidmotief. Dat illustreert zij in het ontwerp voor de gedenksteen van Louis Couperus, waar het woord een beeld wordt.

Andere namen en hun ontwerpers zijn: Wigger Bierma (Hella S. Haasse), Piet Schreuders (Willem Frederik Hermans), Walter Nikkels (Johan Huizinga) en Jeroen Henneman (Multatuli).

Gedenksteen op de gevel van geboortehuis van
Louis Couperus aan de Mauritskade 43, Den Haag
ONTWERP Theo van Reijn, 1930

De Nieuwe Kerk Amst erdam

DE NIEUWE KERK

Dam Amsterdam

+31 (0)20 626 81 68

nieuwekerk.nl

facebook.com/nieuwekerk

FOUNDER

VRIENDENLOTERIJ

- SINDS 1989 -

WIN MEER, BELEEF MEER

IN SAMENWERKING MET

Louis Couperus Museum

Louis Couperus Genootschap

Openbare Bibliotheek Amsterdam

MET DANK AAN

Stichting Vrienden van De Nieuwe Kerk

Particuliere donateurs | Grote Vrienden

IDEE & UITVOERING

Team De Nieuwe Kerk

Bij het achterhalen van de rechthebbenden is de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht. Indien toch rechthebbenden menen rechtsgeldige aanspraken te hebben, kunnen zij deze bij De Nieuwe Kerk indienen voor 31 juli 2023. Wij zullen de geldigheid van de betreffende aanspraken dan zorgvuldig beoordelen en zo nodig een passende regeling treffen.